

**МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ
УКРАЇНИ НАЦІОНАЛЬНА МУЗИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ**

Вокальний та диригентський факультет
Кафедра оперної підготовки та музичної режисури

**ПРОБЛЕМА ФІНАЛУ ОПЕРИ ЕРНСТА КШЕНЕКА
«DER DIKTATOR» ЯК СМИСЛОВИЙ ЦЕНТР ВИСТАВИ**
Кваліфікаційна наукова робота

Виконала: студентка четвертого курсу бакалаврату
галузі знань 02 «Культура і мистецтво»
спеціальності 026 «Сценічне мистецтво»
освітньо-професійна програма «Музична режисура»
Сулима Анна Вадимівна

Науковий керівник: Народна артистка України,
доктор філософії, професор
Даць Ірина Вільямівна

Київ – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
-------------------	----------

РОЗДІЛ 1.

ПРОБЛЕМА ФІНАЛУ ОПЕР ХХ СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ОПЕРИ ЕРНСТА КШЕНЕКА «DER DIKTATOR».....	6
--	----------

1.1 Ернст Кшенек та особливості його творчості.....	6
--	----------

1.2 Опера «Der Diktator» як унікальний приклад жанру zeitoper.....	8
---	----------

1.3 Лібрето та драматургічна основа твору.....	10
---	-----------

Висновки до РОЗДІЛУ 1.....	13
-----------------------------------	-----------

РОЗДІЛ 2.

ДРАМАТУРГІЯ ТА ХУДОЖНЯ СИСТЕМА ОПЕРИ «DER DIKTATOR» ЯК ОСНОВА СЦЕНІЧНОГО ПРОЧИТАННЯ.....	15
---	-----------

2.1 Система персонажів та їх функції.....	15
--	-----------

2.2 Конфлікт та його сценічне вирішення.....	17
---	-----------

2.3 Музично-драматургічні засоби виразності.....	20
---	-----------

Висновки до РОЗДІЛУ 2.....	22
-----------------------------------	-----------

РОЗДІЛ 3.

ФІНАЛ ОПЕРИ «DER DIKTATOR» ЯК ХУДОЖНЯ ТА РЕЖИСЕРСЬКА ПРОБЛЕМА.....	25
---	-----------

3.1 Драматургічна функція фіналу в структурі твору.....	25
--	-----------

3.2 Сценічна організація фінальної сцени.....	27
--	-----------

3.3 Сучасні режисерські підходи до інтерпретації фіналу.....	28
---	-----------

Висновки до РОЗДІЛУ 3.....	31
-----------------------------------	-----------

ВИСНОВКИ.....	33
----------------------	-----------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	35
--	-----------

ВСТУП

Актуальність дослідження зумовлена зростанням інтересу до сьогоденного інтерпретування в музичному театрі. Зокрема, переосмислення оперної спадщини XX століття, та необхідністю дослідження з точки зору режисерських принципів роботи з оперою камерного зразка модерністської доби. Особливістю є трактування фіналу як основного елементу в структурі вистави. Музична драматургія XX століття якраз і відрізняється *проблемою фіналу*. Оскільки в сучасних практиках сьогодні — фінальна сцена стає основним носієм режисерської концепції, що визначає загальну направленість постановки. Показовим прикладом є опера «Der Diktator», в якій фінал несе психологічний, музичний та сценічний конфлікт.

Зазначаючи вагомий інтерес музикознавців до творчості композитора Ернста Кшенека, його опера «Der Diktator» є малодослідженою у вітчизняному науковому просторі, зокрема в аналітичному контексті музичної режисури. Більшість науковців спираються на аналіз стильових особливостей творчості композитора та феномену *zeitoper*, або вплив історичних подій на музичний театр міжвоєнного періоду. Отже, проблема фіналу як окремого музично-драматургічного та сценічного явища практично не розглядалася, що визначає наукову актуальність нашого дослідження.

На зламі XIX- XX століття оперне мистецтво зазнало масштабного переосмислення відходом від оперної музичної традиції; композитори оновлювали музичну мову, а також драматургічні принципи побудови вистави. В цьому процесі вагомості набуває проблема фіналу, що є кульмінаційним елементом оперної драматургії. В фіналі концентруються смислові наголоси твору, визначаючи його емоційні та екзистенційні аспекти, формується завершеність авторської думки. У модерністській концепції XX століття фінал не лише виконує виключно функцію завершення дії, а відкриває драматургічний

простір, що емоційно приводить глядача до контрастного сприйняття конфлікту та його наслідків.

Аналізуємо оперу Ернста Кшенека «Der Diktator», написану у 1926 році, що викликає особливий інтерес. Оскільки опера належить до жанру zeitoper — що є специфічним жанром німецькомовного музичного театру суворого періоду між війнами, де актуальним є звернення до соціально-політичних змін, що перегукуються з військовою обстановкою в Україні сьогодні та пошуком відповідей на стресові питання нашого «швидкого» світу, сучасної людини та форм нової сценічної виразності. В опері піднімаються проблеми влади, відповідальності індивідуумів, гнітючої філософії диктатури, політичного насильства, що руйнує людську особистість. Попри те, що масштаб твору невеликий, «Der Diktator» має складну драматургічну структуру, тож фінал особливо значущий і є смисловим центром усієї вистави.[1.]

Мета роботи — визначити проблему фіналу опери Ернста Кшенека «Der Diktator» як специфічного смислового центру вистави та дослідити його музично-драматургічні функції з точки зору режисера-постановника. **Завдання роботи:**

- дослідити впливи на творчість композитора в системі тогочасного музичного театру;
- характеристика специфічного жанру zeitoper, що аналізується на прикладі опери «Der Diktator»;
- розкрити драматургічну основу, а також систему персонажів твору;
- визначити основні особливості конфлікту, зокрема засоби його музично-сценічного втілення;
- дослідити *закономірності* музично-драматургічної функції фіналу в структурі опери;
- розглянути новітні режисерські підходи до інтерпретування фінальної сцени;

– підкреслити діалектичне значення фіналу у реалізації цілісної концепції вистави як надзавдання.

Об’єктом дослідження є опера Ернста Кшенека «Der Diktator» у контексті музичного театру XX століття.

Предметом дослідження є проблема фіналу опери «Der Diktator» як відображення тенденцій в оперному театрі в першій половині XX століття.

Методи дослідження:

-історико-культурний метод для розуміння, яке місце ця опера займає у мистецькому процесі XX століття;

музично-драматургічний аналіз — для структурного аналізу твору та функції його фіналу;

метод сценічного аналізу — для вдосконалення режисерських принципів в організації сцени фіналу;

інтерпретаційний метод, який розглядає фінал як носія основної ідеї вистави.

Матеріалами дослідження стали партитура, клавір, а також лібрето опери «Der Diktator»; використані наукові праці, присвячені творчості композитора Ернста Кшенека, жанру zeitoper, що притаманний цій опері та проблемам фіналу в музичній постановці сучасної сценічної інтерпретації.

Теоретична база дослідження: українські та зарубіжні наукові та навчально-методичні, структуровані за напрямками:

- наукових розвідок опер XX століття:
- драматургії та художньої системи опери Е.Кшенека «Der Diktator»
- способів режисерського втілення фіналу опери.

Новизна наукового дослідження полягає у комплексному аналізі фіналу опери, як окремої режисерсько-драматургічної проблеми. У роботі фінальна сцена розглядається як завершення сценічної дії, як основний смисловий вузол вистави, у якому концентрується конфлікт.

Практичне значення результатів полягає у використанні матеріалів дослідження в процесі роботи над режисерською експлікацією опери, отже, в історії музичного театру та оперної драматургії.

Структура роботи зумовлена логікою дослідження та поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних дж

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМА ФІНАЛУ ОПЕР XX СТОЛІТТЯ НА ПРИКЛАДІ ОПЕРИ ЕРНСТА КШЕНЕКА «DER DIKTATOR»

1.1 Ернст Кшенек та особливості його творчості

Творчість Ернста Кшенека посідає важливе місце у музичній культурі XX століття. Композитор належить до покоління митців, чия діяльність формувалася в умовах кардинальних соціальних та культурних змін після Першої світової війни. Для мистецтва цього періоду характерними стали пошуки нових художніх засобів виразності, переосмислення традиційних жанрів та прагнення до оновлення музичної мови. У творчості Ернста Кшенека ці тенденції поєдналися з інтересом до психологізму, постійних змін, театральності та актуальних суспільних проблем.

Ернст Кшенек народився у Відні 23 серпня 1900 року та навчався у Віденській академії мистецтв, де здобув високоякісну професійну освіту. Значний вплив на формування його творчого мислення справили традиції австро-німецького музичного модернізму, зокрема творчість Густав Малер, Ріхард Штраус та представників нововіденської школи. Водночас, композитор не обмежувався одним стильовим напрямом та рухався разом з часом. Його творчість відрізняється постійною зміною естетичних та філософських орієнтирів – починаючи від пізнього романтизму й експресіонізму до неокласицизму, модернізму джазових елементів та серіалізму.

Однією з головних особливостей творчості композитора є прагнення до синтезу музичного та театрального начал. Для його опер характерна увага до драматургічної структури, внутрішнього психологічного конфлікту та сценічної дії. Композитор розглядав музичний театр як простір психологічного та емоційного переосмислення сучасності, тому значна частина його творів філігранно піднімають проблеми влади, моральної відповідальності, кризи особистості та соціальної нестабільності.

Важливе місце у творчості композитора займає жанр опери. Саме у музичному театрі композитор повною мірою реалізував власне бачення драматургії XX століття. Його опери камерні, з високою ступінню загострення конфлікту та відрізняються відмовою від масштабної романтичної видовищності, натомість головна увага зосереджується на внутрішній дії, напрузі та психологічній мотивації персонажів.

Особливе значення у творчому доробку композитора має період другої половини 1920-х років, коли він звертається до жанру *zeitoper*. Цей напрям виник у Німеччині в умовах післявоєнної культурної ситуації та був пов'язаний із прагненням наблизити оперу до сучасної дійсності. Для *zeitoper* характерні сучасні сюжети, соціальна проблематика, динамічність драматургії та використання новітніх музичних засобів вираження. «Der Diktator» є однією із найбільш показових опер цього жанру, яку композитор написав у 1926 році, але прем'єра відбулася у 1928.

Твір входить до триптиху одноактних опер та демонструє основні риси його театрального мислення. Постать Диктатора є головною фігурою, навколо якої розгортається сюжет; як символ руйнівної влади та моральної деградації. Важливо, що композитора цікавить і політичний аспект проблеми, і психологічна природа насильства, механізми підкорення людської волі та внутрішній конфлікт людини в умовах влади.

Опера «Der Diktator» є показовою для розуміння естетичних принципів Ернста Кшенека. Експресіоністична напруженість із чіткою драматургічною

структурою створюють концентровану сценічну форму. Окрему вагу у творі відіграє музичні портрети персонажів, побудовані на контрастах тембрів, ритму та інтонаційної виразності. Особливої уваги заслуговує фінал опери, у якому музичний розвиток та сценічна дія досягають максимальної психологічної напруги.

Дослідники творчості Ернста Кшенека неодноразово підкреслювали його готовність реагувати на термінові виклики часу та відверто відображати кризові явища епохи засобами музичного театру [1, с. 48]. У цьому контексті «Der Diktator» можна розглядати як мистецьку реакцію на політичну нестабільність міжвоєнного періоду, зростання та укріплення авторитарних тенденцій у європейському суспільстві. Тогочас, твори не виконувалися на Батьківщині композитора і знаходилися під жорсткою цензурою, бо влада признала їх «дегенеративними та небезпечними для суспільства». Саме після цього композитор залишив Австрію та емігрував до Америки, де продовжував свою різносторонню композиторську діяльність.

Тому, творчість Ернста Кшенека є важливим етапом розвитку та переосмислення музичного театру XX століття. Композитор сформував власний тип оперної драматургії, у якій поєднуються сучасна проблематика, психологічна глибина та експериментальний характер музичної мови. Опера стала одним із найяскравіших прикладів цього підходу та демонструє особливе значення фіналу як смислової кульмінації сценічного твору.

1.2 Опера «Der Diktator» як унікальний приклад жанру zeitoper

Опера «Der Diktator» є одним із головних прикладів жанру zeitoper, який сформувався у німецькомовному музичному театрі 1920-х років. Виникнення цього жанру було безпосередньо пов'язане зі змінами культурної ситуації після Першої світової війни, кризою традиційного романтичного мистецтва та прагненням композиторів звернутися до актуальних проблем сучасності. На відміну від опери XIX століття, що спиралася на історичні або літературно-

романтичі сюжети, zeitoper орієнтувалася на сучасне життя, урбаністичну культуру та нову соціальну реальність.

Сам термін zeitoper у перекладі означає «опера часу» або «сучасна опера». Для цього жанру характерними стали динамічність сценічної дії, камерність форми, лаконічність висловлювання, короткий хронометраж та використання сучасної тематики. Вплив на розвиток zeitoper мали експресіонізм, «нова діловитість» («Neue Sachlichkeit»), світовий кінематограф та масова культура міжвоєнного часу. У музичній мові композитори активно використовували джазові ритми, інтонації та різкі контрасти, що органічно існували у тогочасному естетичному сприйнятті.

Творчість Ернста Кшенека займає особливе місце у розвитку цього жанру. Композитор прагнув поєднати сучасну проблематику з психологічною глибиною драматургії, тому його опери виходили за межі суто побутового чи сатиричного театру. У «Der Diktator» тема сучасності проявляється не лише у зовнішніх ознаках часу, але й у самій проблематиці твору. Центральним образом стає диктатор — уособлення влади, насильства та руйнівної сили політичного культу особистості.

Важливо, що опера була написана у 1926 році — у період політичної нестабільності Європи, коли суспільство переживало наслідки війни та поступове формування тоталітарних тенденцій. У цьому контексті твір набуває особливої історичної й художньої значущості. Образ диктатора у творі не має конкретного політичного імені. Спираючись на факт, що прототипом є Беніто Муссоліні, він сприймається як узагальнений символ авторитарної влади та моральної деградації людини. Через сміливий підхід композитора до трактування реальності способом музики, його твори не отримали належної уваги та майже не ставилися.

На відміну від багатьох інших зразків zeitoper, ця опера не зосереджується виключно на зовнішніх ознаках сучасності. Композитора цікавить внутрішній психологічний конфлікт персонажів та емоційна напруга між ними «тут і

зараз». Тому, опера поєднує риси zeitoper та експресіоністичного музичного театру. Камерна форма твору сприяє концентрації драматургії та загостренню конфлікту, а відсутність масштабних масових сцен посилює увагу саме на психологію героїв та їх замкненість у пропонованих обставинах.

Головну функцію у структурі твору відіграє музична драматургія. Ернст Кшенек використовує різкі ритмічні контрасти, напружені гармонічні поєднання у дуетах і ансамблях та експресивну вокальну декламацію. Музична мова опери виділяє нестабільність внутрішнього стану та світогляду персонажів та атмосферу загальної тривоги. Короткі інтонаційні мотиви формують психологічні характеристики героїв та створюють драматургічну єдність твору.

Важливою ознакою цього вузьконаправленого жанру є лаконічність форми. «Der Diktator» є одноактною оперою, у якій конфлікт розгортається надзвичайно інтенсивно та швидко. Композитор уникає другорядних сюжетних ліній, концентруючи увагу на головному драматургічному вузлі. Така побудова посилює значення фіналу, який стає основною точкою не лише сюжетної, але й смислової структури опери.

Фінальна сцена виконує особливу функцію. Вона трагічно вичерпує конфлікт, тим самим відкриваючи простір для швидкого, глибокого осмислення проблеми влади, відповідальності та наслідків. Саме у фіналі найбільш виразно проявляються риси музичного театру XX століття, для якого характерна швидкість, неоднозначність трактування та відсутність остаточного морального висновку.

Дослідники жанру зазначають, що однією з його найважливіших особливостей є прагнення відобразити людину в умовах сучасного світу [2, с. 74]. У цьому аспекті опера демонструє зрозуміле для міжвоєнного мистецтва відчуття кризи гуманістичних цінностей та страху перед деструктивною силою влади.

«Der Diktator» є унікальним прикладом жанру zeitoper, у якому поєднуються актуальна соціально-політична проблематика, експресіоністична психологічна

напруга та камерна драматургічна форма. Твір демонструє прагнення створити сучасний музичний театр, здатний не лише відображати реальність свого часу, але й піднімати універсальні питання людського існування.

1.3 Лібрето та драматургічна основа твору

Лібрето опери було створене самим композитором, що є триманням для багатьох його сценічних творів. Такий підхід дозволив автору досягти максимального синтезу слова і музики; музичної та драматургічної концепції. У центрі твору психологічний конфлікт, пов'язаний із темою влади, помсти, особистої трагедії та внутрішньої залежності людини від сили харизматичного лідера. Попри камерний формат опери, драматургічний базис твору є насиченим та концентрованим.

Події опери відбуваються на тлі умовної європейської дійсності післявоєнного часу. Пропонована локація – Женева, простір між санаторієм та заможним готелем. Сюжет розгортається навколо дружини офіцера Марії, її чоловіка; Диктатора — політичного лідера, якого жінка вважає винним у каліцтві свого чоловіка під час війни – та Шарлотти, дружини Диктатора. Вже на початку твору формується основний конфлікт: прагнення помсти стикається зі складною психологічною природою тяжіння до влади та сили. Отже, саме ця суперечність визначає драматургічний розвиток усієї опери.

Однією з головних основ лібрето є його психологічна заостреність. Персонажі твору існують у стані постійної внутрішньої напруги, а їхні дії визначаються не стільки зовнішніми подіями, скільки емоційними та психологічними імпульсами. У центрі драматургії — зіткнення особистого й політичного, інтимного та суспільного. Влада у творі постає не лише як політичне явище, але і як форма психологічного впливу та тиску, що руйнує моральні межі та принципи людини.

Образ Диктатора у лібрето має складний подвійний характер. З одного боку, він виступає представником руйнівної сили та символом політичного насильства. З іншого — персонаж наділений виразною харизмою, яка створює складний

емоційно-чуттєвий простір навколо нього, тому взаємодія Марії та Диктатора стає центральною лінією твору. Героїня поступово переходить від відрази та ненависті до внутрішньої емоційної залежності та «розуміння» його філософії, що робить конфлікт значно гострішим та драматичнішим.

Важливою рисою драматургії опери є її концентрованість. У творі практично відсутні другорядні сюжетні елементи, перипетії або побічні лінії. Усі сцени спрямовані на швидке зростання психологічної напруги та підготовку фінального зіткнення. Дана структура є характерною для камерної опери XX століття, у якій головне значення має не масштаб подій, а інтенсивність наповнення конфлікту.

Побудова твору багато в чому близька до експресіоністичного театру. Це виражається у різкій емоційності персонажів, контрастності та динамічності сцен та високому рівні символічності образів. Простір опери є умовним і не деталізованим побутово, що дозволяє зосередити увагу на психологічному стані героїв, водночас у творі зберігаються риси *zeitoper* — актуальна політична проблематика та зв'язок із реальністю міжвоєнної Європи.

Фінальна сцена є точкою максимальної концентрації конфлікту, у якій поєднуються особистісний, психологічний та соціально-політичний рівні твору. У фіналі відбувається остаточне руйнування меж між ненавистю, захопленням та самознищенням. Така драматургічна побудова дає можливість розглядати фінал як основний смисловий центр усієї опери.

Музична структура твору тісно пов'язана з особливостями лібрето. Композитор використовує принцип наскрізного розвитку, завдяки якому музичне полотно постійно підтримує драматичну напругу. Відсутність чітко відокремлених номерів сприяє цілісності сценічної дії та створює ефект безперервного психологічного руху. Музика у творі виконує синтезно емоційну та драматургічну функцію, підкреслюючи внутрішні зміни персонажів.

Дослідники творчості Ернста Кшенека звертають увагу на те, що композитор прагнув створити новий тип музичного театру, у якому психологічна

достовірність поєднується з символічністю сценічної форми [3, с. 112]. У «Der Diktator» ця особливість проявляється особливо яскраво, адже всі елементи драматургії підпорядковані розкриттю внутрішнього конфлікту людини в умовах влади та насильства.

Таким чином, лібрето та драматургічна основа опери «Der Diktator» формують складну систему психологічних і сценічних взаємодій. Камерність форми, концентрованість конфлікту та символічний характер образів дозволяють розглядати твір як один із показових прикладів музичного театру XX століття.

Висновки до РОЗДІЛУ 1

У результаті проведеного дослідження було визначено, що творчість композитора Ернста Кшенека є важливим явищем музичного театру XX століття та відображає основні художні тенденції європейської культури міжвоєнного часу. Композитор сформував власний вид оперної драматургії, у якому поєдналися експресіоністична психологічна напруга, сучасна соціальна проблематика та прагнення до оновлення традиційної оперної форми. Особливе місце у творчості митця посідає жанр *zeitoper*, орієнтований на осмислення актуальної реальності засобами музичного театру.

Отже, опера «Der Diktator» є одним із найхарактерніших прикладів *zeitoper*. Твір поєднує сучасну політичну драму та камерність психологічної опери. У центрі твору — проблема влади, моральної відповідальності та руйнівного впливу політичного насильства на особистість. На відміну від інших зразків жанру, опера не обмежується лише відображенням сучасної тематики, а фокусується на внутрішньому психологічному конфлікті персонажів.

У процесі аналізу лібрето та драматургічної структури твору було визначено, що всі елементи опери відповідають принципу концентрації сценічної дії. Камерність форми, відсутність другорядних сюжетних ліній та наскрізний розвиток музичної драматургії сприяють поступовому загостренню психологічної напруги. Центральне місце у творі займає взаємодія Марії та

Диктатора, через яку розкривається конфлікт між особистим почуттям, моральною відповідальністю та руйнівною владою.

Особливу увагу було приділено проблемі фіналу опери. Саме фінальна сцена концентрує головні драматургічні та смислові лінії твору, перетворюючись на кульмінаційний центр вистави. У фіналі найбільш повно проявляються характерні риси музичного театру XX століття – швидкість, психологічна неоднозначність, відкритість трактування та поєднання особистісного й соціального конфлікту.

Таким чином, опера «Der Diktator» демонструє новий тип музично-театрального мислення, у якому фінал виконує не лише функцію завершення сценічної дії, а стає основним носієм ідейного змісту твору. Це дозволяє розглядати фінальну сцену як ключовий елемент режисерського аналізу опери.

РОЗДІЛ 2

ДРАМАТУРГІЯ ТА ХУДОЖНЯ СИСТЕМА ОПЕРИ «DER DIKTATOR» ЯК ОСНОВА СЦЕНІЧНОГО ПРОЧИТАННЯ

2.1 Система персонажів та їх функції

Система персонажів опери Ернста Кшенека «Der Diktator» є важливим елементом драматургічної організації твору. Незважаючи на камерний формат опери та невелику кількість дійових осіб, композитор створює складну систему психологічних взаємодій, у якій кожен персонаж виконує важливу драматургічну функцію. Саме через взаємодію героїв розкривається основний ідейний конфлікт твору — проблема влади, морального вибору та руйнівної сили людських пристрастей.

Центральною постаттю опери є Диктатор — образ, який виходить за межі конкретного історичного чи політичного персонажа та набуває символічного значення. Він уособлює не лише владу як політичне явище, але й силу психологічного впливу на людину. Особливість цього персонажа полягає у поєднанні зовнішньої жорстокості з особистою харизмою, що створює внутрішню суперечливість образу. Диктатор не подається як однозначно негативний герой; навпаки, його сценічна привабливість стає одним із ключових джерел драматичного конфлікту.

У музичному образі персонажа композитор використовує напружені інтонації, різкі ритмічні акценти та динамічні контрасти. Вокальна партія Диктатора

відзначається емоційною експресією та внутрішньою нестабільністю, що підкреслює психологічну складність образу. Його поява на сцені суттєво змінює атмосферу дії, створюючи відчуття прихованої небезпеки.

Шарлотта, дружина Диктатора, є другим важливим персонажем та має нелінійний та тривожний образ. Її музична постать сповнена страхом, тривогою та високою емоційною нестабільністю. Як вона боїться за життя чоловіка, рівноцінно переживає за долю людей у війні. Вокальна партія сповнена мінливістю та високою емоційною напругою. Саме через неоднозначну поведінку диктатора та його гру перед Марією, Шарлотта втратила самоконтроль та пішла на відчайдушний крок вбити свого жорстокого та зрадливого чоловіка, та в результаті вбиває невинну Марію. Її постать є ключовою в кульмінації та

Третя Основне місце у драматургії твору займає Марія. Саме через її внутрішній конфлікт розгортається основна психологічна лінія опери. На початку твору героїня постає як жінка, що прагне помсти за зруйноване життя свого чоловіка. Однак у процесі розвитку дії її ставлення до Диктатора ускладнюється, поступово переходячи від ненависті до емоційного тяжіння. Така трансформація створює один із найважливіших драматургічних конфліктів твору — боротьбу між моральним обов'язком і внутрішньою залежністю від сили та влади.

Марія є не лише учасницею конфлікту, але й його психологічним центром. Через її переживання глядач сприймає драматургічну напругу твору. У музичній характеристиці героїні композитор поєднує ліричні елементи з експресивною вокальною декламацією, що дозволяє передати складність її внутрішнього стану. Особливо виразно ця психологічна нестабільність проявляється у фінальних сценах опери.

Четвертим важливим персонажем є чоловік Марії, який уособлює наслідки руйнівної сили війни та влади. Його образ менш активний у зовнішній дії, проте має важливе смислове значення. Персонаж виступає своєрідним

нагадуванням про реальні наслідки політичного насильства та людських амбіцій. На відміну від Диктатора, він позбавлений сили впливу та харизми, що створює додатковий контраст між героями.

Драматургічна система персонажів побудована на принципі постійного психологічного зіткнення. У творі практично відсутні нейтральні сцени або епізоди, що виконують лише допоміжну функцію. Кожна взаємодія персонажів спрямована на загострення конфлікту та підготовку фінальної кульмінації. Саме тому система образів опери має високу ступінь внутрішньої концентрації. Важливо зазначити, що персонажі твору мають не лише індивідуальне, але й символічне значення. Диктатор уособлює владу та руйнівну силу політичного культу, Марія — внутрішню боротьбу людини між моральністю та емоційною залежністю, а її чоловік — жертву історичних процесів та насильства. Такий підхід наближає драматургію опери до експресіоністичного театру, у якому персонажі часто виступають носіями певних ідей або психологічних станів.

Особливу роль система персонажів відіграє у формуванні сценічного простору вистави. Оскільки дія опери є камерною та психологічно загостреною, режисерська інтерпретація значною мірою залежить від побудови взаємодії між героями. Від пластики, дистанції між персонажами, темпу сценічної дії та характеру мізансцен залежить сприйняття конфлікту глядачем.

Таким чином, система персонажів опери «Der Diktator» є основою драматургічної структури твору. Через психологічні взаємодії героїв розкриваються головні смислові лінії опери, а фінальна сцена стає результатом поступового загострення внутрішнього конфлікту між персонажами.

2.2 Конфлікт та його сценічне вирішення

Конфлікт в опері Ernst Krenek «Der Diktator» є основою всієї драматургічної структури твору та визначає особливості його сценічного втілення. На відміну від традиційної романтичної опери, де конфлікт часто будується навколо зовнішніх подій або соціальних обставин, у цьому творі головна увага зосереджується на внутрішньому психологічному зіткненні персонажів. Саме

тому драматургія опери набуває високого рівня емоційної концентрації, а сценічне вирішення конфлікту стає ключовим елементом режисерського прочитання.

Основою конфлікту є протиставлення особистого та політичного. Марія прагне помститися Диктаторові за зруйноване життя її чоловіка, однак поступово опиняється під впливом його харизми та внутрішньої сили. Таким чином конфлікт виходить за межі звичайного протистояння жертви й винуватця. У центрі опери постає проблема психологічної залежності людини від влади та руйнівної привабливості сили.

Важливою особливістю конфлікту є його неоднозначність. У творі немає чіткого поділу персонажів на позитивних і негативних. Диктатор водночас викликає страх і захоплення, а Марія постійно перебуває у стані внутрішньої боротьби між моральним обов'язком та емоційним тяжінням. Саме така психологічна складність створює напругу, яка поступово наростає протягом усієї опери.

Конфлікт у творі має декілька рівнів. Перший — особистісний, пов'язаний із взаєминами персонажів. Другий — соціально-політичний, що проявляється через тему війни, диктатури та насильства. Третій — внутрішньо-психологічний, оскільки кожен із героїв переживає власну кризу. Поєднання цих рівнів формує складну драматургічну систему, у якій зовнішня дія нерозривно пов'язана з внутрішнім станом персонажів.

Сценічне вирішення конфлікту вимагає особливої уваги до психологічної взаємодії героїв. Оскільки опера має камерний характер, основне драматичне навантаження переноситься на акторське існування, пластику та мізансценічну організацію простору. У такій структурі навіть незначна зміна дистанції між персонажами або характеру руху може суттєво впливати на сприйняття конфлікту.

Важливу роль у сценічному вирішенні відіграє простір вистави. У постановці опери доцільним є використання умовного або мінімалістичного сценічного

середовища, яке дозволяє зосередити увагу на психологічній напрузі між персонажами. Надмірна деталізація побутового простору може послабити експресіоністичний характер твору та відволікати від внутрішнього конфлікту. Саме тому у багатьох сучасних постановках «Der Diktator» сценографія будується на символічних образах, світлових контрастах та відкритому сценічному просторі.

Особливого значення набуває сценічна взаємодія Марії та Диктатора. Їхній конфлікт не є статичним — він постійно змінюється та ускладнюється. На початку твору між персонажами домінує протиставлення, однак поступово сценічна динаміка набуває рис психологічного тяжіння. Саме ця зміна повинна бути відображена у пластичному рішенні вистави, темпі дії та характері акторського існування.

Важливу функцію у розвитку конфлікту виконує музична драматургія. Композитор використовує різкі темпові зміни, контрастну динаміку та напружену гармонічну мову, що створює атмосферу постійної внутрішньої нестабільності. Музика не лише супроводжує сценічну дію, а фактично формує її психологічний ритм. Саме тому режисерське вирішення конфлікту повинно враховувати музичну структуру твору та її емоційні акценти.

Фінал опери стає кульмінацією конфлікту, у якій усі драматургічні лінії досягають максимальної напруги. Саме у фінальній сцені найбільш повно проявляється руйнівна природа влади та внутрішня криза персонажів. Водночас фінал не дає однозначного морального висновку, що є характерною рисою музичного театру XX століття. Така відкритість трактування значно посилює значення режисерської інтерпретації.

Дослідники експресіоністичного музичного театру зазначають, що конфлікт у творах цього періоду часто переноситься із зовнішньої дії у сферу психологічного переживання [4, с. 96]. У «Der Diktator» ця особливість проявляється особливо виразно, оскільки головне драматичне напруження

формується саме через внутрішній стан персонажів та їхню емоційну взаємодію.

У висновку, конфлікт опери «Der Diktator» є багаторівневою драматургічною системою, у якій поєднуються особистісний, психологічний та соціально-політичний аспекти. Його сценічне вирішення залежить від здатності режисера передати внутрішню напругу персонажів та поступове наростання конфлікту, кульмінацією якого стає фінал твору.

2.3 Музично-драматургічні засоби виразності

Музично-драматургічна система опери «Der Diktator» відіграє ключову роль у формуванні художньої цілісності твору. Композитор використовує музику як емоційний супровід сценічної дії та як головний засіб розкриття психологічного конфлікту та внутрішнього стану персонажів. Саме через музичну драматургію у творі формується атмосфера напруги, нестабільності та поступового наближення до трагедійної кульмінації.

Однією з головних особливостей музичної мови опери є її експресивний характер. Ернст Кшенек активно використовує різкі інтонаційні контрасти, складну гармонічну мову та динамічні зміни, що створюють відчуття внутрішньої тривоги. У музичному полотні твору майже відсутні стабільні ліричні епізоди — навіть моменти зовнішнього спокою зберігають приховану напругу, наприклад, як в дуеті Марії та Офіцера. Такий підхід є характерним для музичного театру XX століття, у якому емоційна нестійкість стає одним із головних художніх принципів.

Важливу роль у драматургії опери відіграє принцип наскрізного музичного розвитку. Композитор відмовляється від традиційного поділу на завершені номери, натомість створюючи безперервний музично-сценічний потік. Завдяки цьому дія сприймається як єдиний психологічний процес, у якому музика постійно реагує на зміни внутрішнього стану персонажів. Така структура посилює концентрацію конфлікту та сприяє драматургічній цілісності твору.

Особливе значення має вокальна мова персонажів. У партіях героїв переважає декламаційний тип інтонування, наближений до живого мовлення. Водночас композитор зберігає виразну музичну індивідуальність кожного образу. Вокальна партія Диктатора характеризується жорсткими інтонаціями, широкими динамічними контрастами та внутрішньою енергетичною напругою. Його музична мова підкреслює силу впливу персонажа та його домінуюче становище у драматургії твору.

Партія Марії, навпаки, вирізняється більшою емоційною мінливістю. У її вокальній лінії поєднуються ліричні інтонації, експресивні драматичні сплески та моменти внутрішньої розгубленості. Через музичну характеристику героїні композитор розкриває складність її психологічного стану та поступову трансформацію ставлення до Диктатора. Саме музика дозволяє відчувати суперечність між прагненням помсти та емоційним тяжінням до сили влади.

Оркестрова партія в опері виконує не лише акомпануючу, але й самотійну драматургічну функцію. Оркестр постійно формує емоційний підтекст сценічної дії, підсилюючи психологічну напругу або створюючи відчуття прихованої загрози. Важливу роль відіграють темброві контрасти, гострі ритмічні структури та насичена гармонічна мова. Оркестрова фактура часто набуває експресіоністичного характеру, стаючи відображенням внутрішнього хаосу персонажів.

Одним із важливих музично-драматургічних засобів у творі є контраст. Композитор протиставляє різні емоційні стани, темпи, динамічні рівні та інтонаційні типи. Саме через контраст формується драматична напруга та відчуття нестабільності сценічної дії. Особливо виразно цей принцип проявляється у фінальних епізодах опери, де музичний розвиток набуває максимальної емоційної інтенсивності.

Особливе місце у структурі твору займають паузи та моменти музичного загострення. Композитор майстерно використовує принцип раптового драматичного зламу, коли музична напруга різко змінюється короткочасною

тишею або навпаки, стрімким емоційним вибухом. Такі прийоми посилюють психологічний вплив сценічної дії на глядача та сприяють формуванню атмосфери постійної внутрішньої тривоги.

Особливе значення музично-драматургічні засоби мають у фіналі опери. Саме у завершальній сцені концентруються основні інтонаційні, ритмічні та емоційні лінії твору. Музика фіналу характеризується максимальною напругою, різкими контрастами та драматичною насиченістю. У цей момент музична драматургія фактично стає головним носієм смислового навантаження вистави.

Дослідники творчості Ернста Кшенека зазначають, що композитор прагнув створити новий тип музичного театру, у якому музика й драматургія функціонують як єдина система психологічного впливу [5, с. 131]. У «Der Diktator» ця особливість проявляється яскраво, адже саме музичні засоби визначають емоційний ритм сценічної дії та структуру конфлікту.

Таким чином, музично-драматургічні засоби виразності в опері «Der Diktator» є основою формування художньої цілісності твору. Через експресивну музичну мову, наскрізний розвиток та систему контрастів композитор створює напружений психологічний простір, у якому фінал постає кульмінацією не лише драматичної, але й музичної структури опери.

Висновки до РОЗДІЛУ 2

У процесі аналізу драматургії та художньої системи опери «Der Diktator» було визначено, що основою сценічної структури твору є психологічний конфлікт, реалізований через взаємодію персонажів, музичну драматургію та принципи сценічної організації простору. Камерний формат опери сприяє високому рівню концентрації сценічної дії та посиленню внутрішньої емоційної напруги.

Було встановлено, що система персонажів у творі має не лише індивідуально-психологічний, але й символічний характер. Образ Диктатора уособлює владу та руйнівну силу політичного культу, Шарлотта - страх та турботу за життя

жорстокого диктатора; Марія виступає носієм внутрішнього морального конфлікту, а її чоловік символізує жертву історичних та політичних процесів. Саме через взаємодію цих персонажів формується головний драматургічний конфлікт опери.

У ході дослідження було з'ясовано, що конфлікт твору має багаторівневу структуру та поєднує особистісний, психологічний і соціально-політичний аспекти. Важливою особливістю опери є відсутність однозначного протиставлення позитивних і негативних персонажів. Це створює складну систему емоційної взаємодії та підсилює психологічну неоднозначність сценічної дії.

Особливу увагу було приділено музично-драматургічним засобам виразності. Встановлено, що музика в опері виконує не лише емоційну, але й структуроутворюючу функцію. Наскрізний музичний розвиток, контрастність інтонацій, експресивна гармонічна мова та драматична роль оркестру формують єдиний психологічний простір твору. Саме музична драматургія забезпечує поступове наростання внутрішньої напруги та підводить дію до фінальної кульмінації.

У результаті аналізу було визначено, що фінал опери є логічним завершенням усіх драматургічних процесів твору. Саме у фінальній сцені концентруються основні музичні, психологічні та сценічні лінії опери, що дозволяє розглядати фінал як центральний елемент режисерського прочитання вистави.

Таким чином, драматургія та художня система опери «Der Diktator» створюють складний механізм психологічного впливу, у якому всі елементи твору підпорядковані розкриттю внутрішнього конфлікту та формуванню смислової кульмінації у фіналі опери.

РОЗДІЛ 3

ФІНАЛ ОПЕРИ «DER DIKTATOR» ЯК ХУДОЖНЯ ТА РЕЖИСЕРСЬКА ПРОБЛЕМА

3.1 Драматургічна функція фіналу в структурі твору

Фінал в опері Ернста Кшенека «Der Diktator» виконує ключову драматургічну функцію та є смисловою кульмінацією всього твору. Саме у завершальній сцені концентруються основні конфліктні лінії, психологічні суперечності та музично-драматургічні принципи, що формувалися протягом усієї опери. На відміну від традиційної оперної драматургії XIX століття, де фінал часто виконував функцію остаточного сюжетного завершення, у музичному театрі XX століття він дедалі частіше стає відкритим простором для філософського та психологічного осмислення конфлікту.

У структурі опери фінал є не лише завершенням сценічної дії, а моментом максимальної концентрації внутрішньої напруги. Усі попередні сцени фактично спрямовані на підготовку цієї кульмінації. Поступове загострення взаємин між персонажами, психологічна трансформація Марії та зростання впливу Диктатора формують драматургічний рух, який досягає свого апогею саме у фінальній сцені.

Особливістю фіналу є його психологічна неоднозначність. Конфлікт не отримує однозначного морального вирішення, що є характерною рисою модерністського музичного театру. Глядач не сприймає фінальну сцену як просте покарання чи перемогу однієї зі сторін. Навпаки, фінал демонструє руйнівний характер влади

та внутрішню кризу всіх учасників конфлікту. Саме ця відкритість трактування робить фінал опери особливо важливим для режисерської інтерпретації.

Драматургічна функція фіналу полягає також у переосмисленні образу Диктатора. Протягом опери персонаж сприймається як носій сили, влади та контролю над іншими людьми, однак у фінальній сцені його образ набуває рис внутрішньої вразливості. Така трансформація не руйнує символічного значення персонажа, а навпаки — підкреслює деструктивну природу влади, яка руйнує не лише жертв, але й саму людину, що нею володіє.

Важливу роль у фіналі відіграє образ Марії. Саме її внутрішній конфлікт визначає емоційну структуру завершальної сцени. Героїня проходить складний шлях від прагнення помсти до психологічної залежності та внутрішньої дезорієнтації. У фіналі ця суперечність досягає максимальної гостроти через факт її загибелі. Саме тому фінальна сцена є не лише кульмінацією зовнішньої дії, а передусім завершенням внутрішнього психологічного процесу.

Основне місце у фіналі набуває музична драматургія. Композитор використовує максимальне емоційне загострення музичної мови: різкі динамічні контрасти, насичену оркестрову фактуру, експресивні вокальні інтонації та напружений ритмічний розвиток. У цей момент музика фактично стає головним носієм драматичної дії, підсилюючи психологічний вплив фінальної сцени на глядача.

Фінал також виконує важливу композиційну функцію. Він об'єднує всі драматургічні лінії твору в єдину смислову систему та надає опері внутрішньої цілісності. Саме у завершальній сцені найбільш виразно проявляється основна ідея твору — руйнівна природа влади та неможливість уникнути наслідків насильства.

Для музичної режисури фінал опери є центральною точкою сценічної концепції. Саме від трактування фінальної сцени залежить загальне ідейне спрямування вистави. Режисер може акцентувати увагу на політичному аспекті конфлікту, психологічній драмі персонажів або символічному значенні подій.

Відповідно змінюється характер сценічного простору, пластика персонажів, темпоритм дії та візуальна атмосфера фіналу.

У сучасному музичному театрі фінал часто сприймається як самостійний смисловий центр вистави, навколо якого вибудовується вся сценічна концепція.

У випадку «Der Diktator» ця особливість проявляється особливо яскраво, оскільки саме завершальна сцена визначає остаточне сприйняття конфлікту та персонажів.

Дослідники оперної драматургії XX століття зазначають, що фінал у модерністському музичному театрі дедалі частіше виконує функцію відкритого психологічного висловлювання, а не завершеної сюжетної розв'язки [6, с. 154].

У «Der Diktator» ця тенденція реалізується через поєднання психологічної невизначеності, музичної експресії та символічного характеру сценічної дії.

Таким чином, фінал опери «Der Diktator» є центральним елементом драматургічної структури твору. Саме у завершальній сцені концентруються головні смислові, музичні та психологічні лінії опери, що дозволяє розглядати фінал як основний художній та режисерський центр вистави.

3.2 Сценічна організація фінальної сцени

Фінальна сцена опери «Der Diktator» є центральним елементом сценічної структури вистави та потребує чіткої режисерської організації. Саме у фіналі концентрується максимальна психологічна напруга твору, а тому сценічне рішення повинно не лише відтворювати зовнішню дію, але й розкривати внутрішній стан персонажів. У музичному театрі XX століття фінал часто стає головним носієм концепції вистави, і «Der Diktator» є показовим прикладом такої драматургічної моделі.

Особливістю фінальної сцени є висока емоційна щільність та швидкий розвиток драматичної дії. У зв'язку з цим сценічна організація повинна бути максимально сконцентрованою та позбавленою зайвих деталей. Надмірна побутова конкретизація простору може послабити психологічну напругу та відволікти увагу від внутрішнього конфлікту персонажів. Саме тому для

постановки фіналу доцільним є використання умовного або символічного сценічного середовища.

Важливу роль у сценічному рішенні фіналу відіграє простір. Оскільки конфлікт у творі має насамперед психологічний характер, сценографія повинна підкреслювати внутрішню ізольованість персонажів та атмосферу емоційної нестабільності. У сучасній режисерській практиці для подібних сцен часто використовується відкритий сценічний простір, мінімалістичні декорації, світлові контрасти та символічні об'єкти. Такий підхід дозволяє зосередити увагу глядача на взаємодії героїв та музично-драматургічному розвитку сцени.

Особливого значення у фіналі набуває світлове рішення. Світло у цій сцені може виконувати не лише технічну, але й драматургічну функцію. Контраст між затемненими та освітленими зонами сцени здатний підкреслювати внутрішній стан персонажів, створювати атмосферу загрози або символічно акцентувати кульмінаційні моменти дії. У фіналі опери світло може стати візуальним еквівалентом психологічної напруги, що поступово наростає разом із музичним розвитком.

Суттєву роль у сценічній організації відіграє пластика персонажів. Оскільки музично-драматургічна структура опери побудована на прихованій внутрішній напрузі, рухи героїв повинні бути психологічно мотивованими та точно пов'язаними з музичним ритмом сцени. Особливо важливими стають паузи, зміни дистанції між персонажами та характер їхнього сценічного контакту. Саме через пластику режисер може передати поступову трансформацію взаємин між Марією та Диктатором.

Фінальна сцена потребує окремої уваги до темпоритму вистави. У процесі розвитку дії напруга повинна поступово наростати, досягаючи кульмінації у завершальний момент. Водночас надмірна емоційна інтенсивність протягом усієї сцени може послабити фінальний ефект. Тому режисерське рішення має ґрунтуватися на точному розподілі емоційних акцентів та динамічних змін.

Важливим елементом сценічної організації є взаємодія музики та сценічного руху. У «Der Diktator» музична драматургія безпосередньо формує психологічний ритм фіналу, тому пластичне рішення сцени повинно бути тісно пов'язане з музичною структурою твору. Зміни темпу, динаміки та оркестрової фактури мають знаходити відповідне сценічне відображення. Саме така єдність музичного та сценічного розвитку дозволяє створити цілісний художній образ фіналу.

Великого значення у виставі набуває символізм. Оскільки опера має риси експресіоністичного театру, режисерське прочитання може використовувати узагальнені сценічні образи, що виходять за межі конкретного історичного часу. Символічні деталі сценографії або пластики здатні підкреслювати універсальний характер конфлікту та посилювати філософський зміст фіналу.

У контексті авторської режисерської інтерпретації фінал «Der Diktator» може розглядатися як простір руйнування ілюзій та остаточного прояву внутрішньої сутності персонажів. Саме тому сценічне рішення фіналу повинно бути спрямоване не на зовнішню видовищність, а на створення атмосфери психологічного зламу та внутрішньої катастрофи.

Дослідники музичної режисури XX століття зазначають, що у модерністському театрі фінальна сцена часто виконує функцію головного емоційного та смислового удару вистави [7, с. 203]. В даній опері ця особливість проявляється через максимальну концентрацію музичної, психологічної та сценічної напруги саме у фіналі твору.

Таким чином, сценічна організація фінальної сцени опери «Der Diktator» є складною режисерською проблемою, що вимагає поєднання музично-драматургічного аналізу, психологічної точності та символічного сценічного мислення. Саме фінал визначає загальне емоційне та ідейне сприйняття вистави, перетворюючись на головний смисловий центр сценічного твору.

3.3 Сучасні режисерські підходи до інтерпретації фіналу

У сучасному музичному театрі інтерпретація класичних та модерністських опер дедалі частіше виходить за межі традиційного відтворення авторського задуму. Режисер стає не лише постановником, але й активним індивідуальним інтерпретатором драматургічного матеріалу, формуючи власне смислове прочитання твору. Оскільки саме завершальна сцена відкриває широкі можливості для сучасної режисерської інтерпретації, фінал опери Ернста Кшенека «Der Diktator» займає основне місце.

Однією з головних рис сучасного підходу до постановки опери XX століття є прагнення актуалізувати проблематику твору для сучасного глядача. У випадку «Der Diktator» це насамперед стосується теми влади, маніпуляції свідомістю, психологічної залежності від харизматичного та жорстокого лідера та руйнівного впливу політичного насильства. У сучасних умовах ці проблеми набувають гострої актуальності, що дозволяє розглядати оперу не лише як історичний твір міжвоєнного періоду, а як універсальне висловлювання про природу влади та людської свідомості у сьогоденні.

Сучасна режисура часто відмовляється від буквального історичного відтворення подій опери. Натомість режисери використовують умовний сценічний простір, символічні образи та узагальнені візуальні рішення. Такий підхід дозволяє перенести акцент із конкретної політичної ситуації на психологічний та філософський зміст твору. У постановках «Der Diktator» фінал може трактуватися не лише як завершення особистої драми персонажів, але й як метафора руйнування людини під впливом влади.

Режисери дедалі частіше акцентують увагу не на зовнішній події, а на внутрішньому стані персонажів. Саме тому у сценічному рішенні фіналу важливими стають пластика, мізансценічна напруга, робота зі світлом; робота з паузою та психологічна деталізація акторського існування. У такому підході фінал сприймається як момент внутрішнього зламу, у якому остаточно проявляється трагедія героїв.

Сучасні режисерські концепції також активно використовують мультимедійні та світлові засоби виразності. Відеопроєкції, динамічне світло, абстрактна сценографія та звукові ефекти дозволяють посилити емоційний вплив фіналу та створити атмосферу психологічної нестабільності. Водночас надмірне використання технічних засобів може відволікати від музично-драматургічної основи твору, тому важливим залишається баланс між візуальною концепцією та музичною структурою опери.

У багатьох сучасних постановках значна увага приділяється універсалізації образу Диктатора. Персонаж перестає сприйматися виключно як політичний лідер певної епохи та набуває рис символу влади як психологічного явища. Такий підхід дозволяє зробити конфлікт опери більш актуальним для сучасного глядача. У фіналі це особливо важливо, оскільки саме завершальна сцена концентрує основний філософський зміст твору.

Важливу роль у сучасній режисурі відіграє відкритість трактування фіналу. На відміну від традиційного театру, де фінальна сцена часто мала однозначне смислове завершення, сучасні постановки прагнуть зберегти невизначеність та психологічну багатозначність. У випадку «Der Diktator» це дозволяє глядачеві самостійно осмислювати причини та наслідки конфлікту.

У контексті авторської режисерської концепції фінал опери може трактуватися як простір зіткнення людини з власною внутрішньою руйнацією. Такий підхід зміщує акцент із політичного аспекту твору на проблему психологічної залежності від сили та влади. У цьому випадку фінальна сцена перетворюється на кульмінацію не лише драматичної дії, а й внутрішнього духовного конфлікту персонажів.

Сучасна музична режисура також активно працює з темпоритмом фіналу. Повільне наростання напруги, використання пауз, контраст між статичністю та різкими емоційними вибухами дозволяють підсилити психологічний вплив сцени. Саме темпоритмічна організація часто стає головним інструментом створення атмосфери внутрішньої катастрофи.

Дослідники сучасного музичного театру зазначають, що режисер XXI століття дедалі частіше розглядає оперу як простір актуального соціального та психологічного висловлювання [8, с. 241]. У цьому контексті фінал «Der Diktator» стає не лише завершенням сценічної дії, а відкритим художнім образом, здатним викликати асоціації із сучасною політичною та культурною реальністю.

Таким чином, сучасні режисерські підходи до інтерпретації фіналу опери «Der Diktator» базуються на прагненні актуалізувати зміст твору, підкреслити його психологічну та філософську глибину, а також перетворити фінальну сцену на головний смисловий центр вистави. Саме відкритість трактування та багатозначність фіналу забезпечують актуальність опери у сучасному музично-театральному просторі.

Висновки до РОЗДІЛУ 3

У результаті дослідження фіналу опери «Der Diktator» було визначено, що завершальна сцена є ключовим елементом драматургічної структури твору та виконує функцію головного смислового центру вистави. Саме у фіналі концентруються основні психологічні, музичні та сценічні конфлікти, які формувалися протягом усього розвитку дії.

Було встановлено, що драматургічна функція фіналу виходить за межі традиційного завершення сюжету. У структурі музичного театру XX століття фінал набуває значення відкритого психологічного та філософського висловлювання. У «Der Diktator» завершальна сцена не дає однозначного морального висновку, а навпаки, підкреслює внутрішню суперечливість персонажів та руйнівну природу влади.

У процесі аналізу сценічної організації фіналу було з'ясовано, що режисерське вирішення цієї сцени потребує чіткої уваги до психологічної взаємодії

персонажів, музичного темпоритму та символічної структури сценічного простору. Камерність твору та концентрованість конфлікту визначають доцільність використання умовної сценографії, мінімалістичних візуальних засобів та пластично точного акторського існування.

Особливу увагу було приділено сучасним режисерським підходам до інтерпретації фіналу. Встановлено, що сучасна музична режисура прагне актуалізувати проблематику опери через універсалізацію образу Диктатора та акцентування психологічного аспекту конфлікту. Фінал у сучасних постановках дедалі частіше сприймається як простір внутрішньої катастрофи людини та руйнування особистості під впливом влади.

Було визначено, що фінальна сцена опери має значний потенціал для авторського режисерського прочитання. Від трактування фіналу залежить загальне ідейне спрямування вистави, характер взаємодії персонажів, сценічний темпоритм та візуальна концепція постановки. Саме тому фінал виступає центральним елементом режисерської концепції твору.

У висновку, фінал опери «Der Diktator» є складною художньою та режисерською проблемою, у якій поєднуються музично-драматургічна структура, психологічний конфлікт та сучасні принципи сценічної інтерпретації. Саме завершальна сцена визначає цілісне сприйняття вистави та формує її головний смисловий акцент.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження було проаналізовано особливості фіналу опери Ернста Кшенека «Der Diktator» та визначено його значення як головного смислового центру вистави. У процесі роботи було досліджено специфіку творчості композитора, драматургічну структуру опери, систему персонажів, музично-драматургічні засоби виразності та сучасні режисерські підходи до інтерпретації фінальної сцени.

Було встановлено, що творчість даного композитора є важливим явищем музичного театру XX століття та відображає основні художні процеси міжвоєнної європейської культури. Композитор сформував власний тип музично-театрального мислення, у якому поєдналися експресіоністична психологічна напруга, актуальна соціально-політична проблематика та прагнення до оновлення традиційної оперної форми. Особливе значення у його творчості посідає жанр zeitoper, орієнтований на відображення швидкої сучасної реальності засобами музичного театру.

У ході дослідження було з'ясовано, що опера «Der Diktator» є одним із найхарактерніших прикладів zeitoper, у якому поєднуються риси камерної психологічної драми та соціально-політичного висловлювання. Основою драматургічної структури твору є внутрішній конфлікт персонажів, пов'язаний із проблемою влади, психологічної залежності та моральної відповідальності. Камерність форми та концентрованість сценічної дії сприяють максимальному загостренню психологічної напруги.

Було визначено, що система персонажів опери має не лише індивідуально-психологічний, але й символічний характер. Образ Диктатора виступає узагальненим втіленням руйнівної сили влади, Марія є носієм внутрішнього морального конфлікту, а її чоловік символізує жертву політичного насильства та історичних процесів. Саме через взаємодію цих персонажів формується драматургічна динаміка твору.

Окрему увагу в роботі було приділено музично-драматургічним засобам виразності. Встановлено, що музика у творі виконує не лише емоційну, але й структуроутворюючу функцію. Наскрізний розвиток, експресивна гармонічна мова, контрастність музичного матеріалу та психологічно насичена оркестрова фактура формують єдиний художній простір опери. Саме музична драматургія забезпечує поступове наростання внутрішньої напруги та підводить сценічну дію до фінальної кульмінації.

У процесі аналізу фіналу було досліджено, що завершальна сцена є центральним елементом драматургічної структури твору. Саме у фіналі концентруються головні смислові, психологічні та музичні лінії опери. На відміну від традиційної оперної драматургії, фінал «Der Diktator» не виконує функцію остаточного морального вирішення конфлікту, а зберігає відкритість трактування та психологічну неоднозначність.

Було з'ясовано, що сценічна організація фіналу потребує особливої уваги до психологічної взаємодії персонажів, музичного темпоритму та символічної структури сценічного простору. У сучасній музичній режисурі фінальна сцена може трактуватися як простір внутрішньої катастрофи, у якому остаточно проявляється руйнівний вплив влади на особистість. Саме тому режисерське прочитання фіналу значною мірою визначає загальне ідейне спрямування вистави.

У роботі також було проаналізовано сучасні режисерські підходи до інтерпретації фіналу опери. Встановлено, що актуальність твору у сучасному театральному просторі пов'язана з універсальністю його проблематики. Теми влади, маніпуляції свідомістю, психологічної залежності та моральної кризи залишаються актуальними й у сучасному суспільстві, що дозволяє режисерам створювати нові сценічні трактування опери.

У висновку, фінал опери «Der Diktator» є не лише завершенням сценічної дії, а головним смисловим центром вистави, у якому концентруються всі драматургічні, музичні та психологічні процеси твору. Саме фінальна сцена визначає цілісне сприйняття опери та відкриває широкі можливості для сучасної режисерської інтерпретації. Дослідження дозволяє розглядати фінал як ключовий елемент музично-театральної концепції твору та важливий об'єкт аналізу у сфері музичної режисури.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Кияновська Л. Історія музики XX століття. — Львів : Сполом, 2004. — 312 с.
2. Козаренко О. Феномен української музичної мови XX століття. — Львів : НТШ, 2000. — 286 с.
3. Станішевський Ю. Український музичний театр XX століття. — Київ : Музична Україна, 2008. — 304 с.
4. Adorno T. *Philosophy of Modern Music*. — New York : Continuum, 2003. — 240 p.
5. Ashby A. *The Pleasure of Modernist Music: Listening, Meaning, Intention, Ideology*. — Rochester : University of Rochester Press, 2004. — 388 p.
6. Bek J. Ernst Krenek and the Politics of Musical Style // *Journal of Austrian Studies*. — 2012. — Vol. 45, No. 3. — P. 95–118.

7. Cook N. *Analysing Musical Multimedia*. — Oxford : Oxford University Press, 1998. — 276 p.
8. Danuser H. *The Musical Theater of the Twentieth Century*. — Laaber : Laaber-Verlag, 2002. — 412 p.
9. Fischer-Lichte E. *The Transformative Power of Performance*. — London : Routledge, 2008. — 317 p.
10. Krenek E. *Der Diktator: Klavierauszug*. — Wien : Universal Edition, 1928. — 96 p.
11. Krenek E. *Horizons Circled: Reflections on My Music*. — Berkeley : University of California Press, 1974. — 312 p.
12. Lehmann H.-T. *Postdramatic Theatre*. — London : Routledge, 2006. — 214 p.
13. Müller U. *Zeitoper und Gegenwart. Musiktheater der Weimarer Republik*. — Berlin : Bärenreiter, 1999. — 286 p.
14. Osborne C. *The Dictionary of Opera*. — London : Pan Books, 1983. — 1024 p.
15. Puchner M. *Stage Fright: Modernism, Anti-Theatricality, and Drama*. — Baltimore : Johns Hopkins University Press, 2002. — 248 p.
16. Salzman E., Desi T. *The New Music Theater: Seeing the Voice, Hearing the Body*. — Oxford : Oxford University Press, 2008. — 408 p.
17. Schebera J. *Ernst Krenek. Leben und Werk*. — Stuttgart : Metzler, 1991. — 355 p.
18. Whittall A. *Exploring Twentieth-Century Music: Tradition and Innovation*. — Cambridge : Cambridge University Press, 2003. — 298 p.